

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Σχολή Νομικών Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών

Τμήμα Νομικής

Προπτυχιακή εργασία με θέμα: Η αρχή *nullum crimen nulla poena sine praevia lege* κατά το άρθρο 7§1Σ.

Εποπτεύων καθηγητής : Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος
Επιμέλεια : Κριτσωτάκη Μαρία
Α.Μ. 1340200800517

ΑΘΗΝΑ 2010

Η αρχή nullum crimen nulla poena sine praevia lege κατά το άρθρο 7§1Σ.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

	σελίδα
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	4
Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ (NULLUM CRIMEN NULLA POENA SINE PRAEVIA LEGE).....	6
a) Προϋποθέσεις του ποινικού κολασμού	
i. έννοια του εγκλήματος	6
ii. έννοια της ποινής	7
iii. έννοια του νόμου.....	8
b) Η αρχή nullum crimen nulla poena sine praevia lege	12
κανένα έγκλημα και καμία ποινή χωρίς προηγούμενο νόμο	
Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΕΚΤΟΣ ΤΟΥ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ	14
1. φορολογικό δίκαιο.....	14
2. διοικητικές παραβάσεις	14
3. ιδιωτικό δίκαιο.....	15
ΑΜΥΝΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ	16
a) Κατά του κράτους	
i. Εκτελεστική εξουσία.....	16
ii. Νομοθετική εξουσία.....	16
iii. Δικαστική εξουσία.....	16
b) Διαπροσωπική ενέργεια.....	16
Η ΚΑΜΨΗ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ NULLUM CRIMEN NULLA POENA SINE LEGE Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο.....	17
ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 7 παρ.1 Σα) η αρχή non bis in idem.....	18
b) η αρχή της αναλογικότητας αξιόποινης πράξης και ποινής	20
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	21
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	22
ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ	23
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	25
ΛΗΜΜΑΤΑ	26

Εισαγωγή

Το θέμα: Η αρχή *nullum crimen nulla poena sine praevia lege*, κατά το άρθρο 7 παρ.1 του Συντάγματος.

Σημασία

Η ποινική τιμωρία του εγκλήματος, καθώς πλήττει τόσο καίρια την προσωπικότητα του δράστη στιγματίζοντας τον, ενώ παράλληλα επιβάλλει σε πολλές περιπτώσεις στερητικές της ελευθερίας ποινές δεν θα μπορούσε παρά να ρυθμίζεται επακριβώς και να οριοθετείται αυστηρά από τον νομοθέτη με σκοπό να παρέχονται εγγυήσεις στον κατηγορούμενο για μια δίκαιη δίκη και επαρκή ποινική προστασία. Στο πλαίσιο αυτό κατοχυρώνεται στο ελληνικό δίκαιο η αρχή της απαγόρευσης της αναδρομικής εφαρμογής ποινικού νόμου (*nullum crimen nulla poena sine praevia lege*) στο άρθρο 7 §1 του Συντάγματος και στο άρθρο 1 ΠΚ ¹. Από νομική άποψη ο αναδρομικός νόμος αποδοκιμάζεται επειδή, ρυθμίζοντας ιστορικά δεδομένες, δηλαδή, συγκεκριμένες σχέσεις και καταστάσεις, δεν έχει το γενικό και αφηρημένο εκείνο περιεχόμενο, το οποίο και μόνο επιτρέπει την πραγμάτωση της αρχής της ισότητας, όπως αυτή εμφανίζεται ως θεμελιώδης συνισταμένη της διανεμητικής δικαιοσύνης. Γενικά αναδρομική ισχύς σε διάταξη ποινικού δικαίου δεν είναι σύμφωνη με το κοινό περί δικαίου αίσθημα σύμφωνα με το οποίο δεν είναι δυνατόν να θεμελιώνεται ποινική υπόσταση για μια πράξη που κατά την τέλεση της δεν ήταν αξιόποινη. Η αρχή *nullum crimen nulla poena sine lege* αποτελείται ουσιαστικά από δύο επιμέρους αρχές α) την αρχή *nullum crimen sine lege* και β) την αρχή *nulla poena sine lege* οι οποίες διασφαλιζόμενες συνδέονται με την προστασία συνταγματικών αρχών όπως η ισότητα (ενώπιον του ποινικού νόμου) άρθρο 4 §1 Σ και η προσωπική ασφάλεια. Για την εφαρμογή τους όμως υπάρχουν ορισμένες προϋποθέσεις καθώς και πολλά ζητήματα που απορρέουν από την εφαρμογή της όπως θα αναλύσουμε παρακάτω.

---

¹ 1ΠΚ: «**Καμία ποινή χωρίς νόμο.** Ποινή δεν επιβάλλεται παρά μόνο για τις πράξεις εκείνες για τις οποίες ο νόμος την είχε ρητά ορίσει πριν από την τέλεσή τους»

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Η διατύπωση της αρχής της μη αναδρομικής εφαρμογής ποινικού νόμου στη λατινική της εκδοχή (*nullum crimen nulla poena sine lege poenali*) έγινε από τον Γερμανό ποινικολόγο Anselm von Feuerbach (1775-1833) το 1813 περιλαμβανόμενη στον Βαυαρικό ποινικό κώδικα. Ωστόσο η ιστορική επισκόπηση δείχνει ότι από την αρχαιότητα η αναδρομικότητα του νόμου γενικά αντιμετωπιζόταν ως αποδοκιμαστέα πρακτική. Συγκεκριμένα ο Αριστοτέλης στη Ρητορική² του διακηρύσσει ότι ο νόμος δεν αφορά το παρελθόν ούτε καν το παρόν αλλά ορίζει για τα μέλλοντα. Ως πρώτη υποτυπώδης κατοχύρωση της αρχής της μη αναδρομικότητας ποινικού νόμου θεωρείται η Magna Charta Libertatum (12 Ιουνίου 1215) η οποία περιλαμβάνει στο άρθρο 39³ την γραπτή δέσμευση των αρχών (του Βασιλιά) να μην επιβάλλουν ποινικό κολασμό χωρίς προηγούμενο γραπτό νόμο του κράτους που θα αποδοκιμάζει την πράξη. Η αρχή *nullum crimen nulla poena sine praevia lege* περιλήφθηκε αργότερα στο Petition of Right (1627) ενώ αποτελεί βασικό τμήμα του θεμελιώδους θεσμού *habeas corpus*.

Την ξαναβρίσκουμε στα Συντάγματα της Β. Αμερικής μετά το 1776. Στις Η.Π.Α η αρχή της μη αναδρομικότητας ποινικού νόμου περιλαμβάνεται ως δεσμευτικός για τα ομοσπονδιακά κράτη κανόνας στο Αμερικανικό Σύνταγμα στην XIV Τροπολογία⁴, ενώ παράλληλα περιλαμβάνεται σε όλα τα επιμέρους συντάγματα των ομοσπονδιακών κρατών.

Στην ηπειρωτική Ευρώπη η αρχή της νομιμότητας εγκλήματος και ποινής (*nullum crimen nulla poena sine lege*) έφτασε με τον Διαφωτισμό τον 18ο αι., 500 χρόνια περίπου μετά την Magna Charta. Συμπεριλήφθηκε στο άρθρο 8 της γαλλικής Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη του 1789 και σε όλα τα γαλλικά ποινικά νομοθετήματα έκτοτε. Από εκεί μεταλαμπαδεύτηκε στην υπόλοιπη Ευρώπη (άρθρα 9 του βελγικού συντάγματος, άρθρο 103 του γερμανικού, άρθρο 71 του δανικού, άρθρο 40 του ιρλανδικού, άρθρο 25 του ισπανικού και του ιταλικού, άρθρο 16 του ολλανδικού, άρθρο 29 του πορτογαλικού) ώστε να φτάσει να αποτελεί σήμερα θεμέλιο λίθο του ποινικού οικοδομήματος διεθνώς.

Στην Ελλάδα πρώτος ο Ρήγας Φερραΐος με την συνταγματική προκήρυξη του 1797 διακήρυξε στο άρθρο 10 εδ.1 την σημασία της αρχής υπό την διατύπωση: «Κανένας άνθρωπος νά μήν εγκαλήται εις κριτήριο [δικαστήριο], νά μήν φυλακώνεται κατ' άλλον τρόπον, παρά καθώς διορίζει ο νόμος, ήγουν όταν πταιση ο άνθρωπος, καί όχι κατά τήν φαντασίαν καί θέλησιν τοῦ κριτοῦ».

2. Αριστοτέλης Τέχνης Ρητορικής Α' 1354 : «...τό δέ πάντων μέγιστον, ότι ή μὲν του νομοθέτου κρίσις ου κατά μέρος [ούτε περί των παρόντων] αλλά περί μελλόντων τε καί καθόλου εστίν...»

3. Άρθρο 39: «nullus liber homo capiatur, vel imprisonetur, aut disseisiatur, aut utlagelatur, aut exuletur, aut aliquo modo destruat, nec super eum ibimus, nec super eum mitemus, nisi per legale iudicium parium suorum vel per legem terrae». (Κανένας ελεύθερος άνθρωπος δεν συλλαμβάνεται ούτε φυλακίζεται, ούτε στερείται την περιουσία του, ούτε τίθεται εκτός νόμου, ούτε εξορίζεται, ούτε βλέπεται με οποιονδήποτε τρόπο, ούτε εμείς θα στραφούμε εναντίον του ούτε θα στείλουμε άλλον εναντίον του χωρίς νόμιμη δικαστική απόφαση ομοταγών του και σύμφωνα με το νόμο της χώρας)

4. XIV Τροπολογία: «...nor shall any state deprive any person of life, liberty or property without due process of law....»

Στα συντάγματα της επανάστασεως δεν υπάρχει ρητή αναφορά στην απαγόρευση αναδρομικότητας συγκεκριμένα ποινικού νόμου αλλά ενυπάρχει εντός της γενικότερης απαγόρευσης της αναδρομικότητας. Στο σύνταγμα της Τροιζήνας διαβάζουμε στο άρθρο 19: «ο νόμος δεν ήμπορεί νά ἔχη ὀπισθενεργόν δύναμιν» ενώ το άρθρο 44 του «ηγεμονικού» συντάγματος του 1832 ορίζει ότι «ο νόμος δεν δύναται νά ἔχη ἀναδρομικήν (ὀπισθενεργόν) δύναμιν οὐδέ πρέπει ποτέ νά θέτεται τοιοῦτος νόμος». Το πρώτο ελληνικό σύνταγμα που την συμπεριέλαβε ρητά ήταν το σύνταγμα του 1844 στο άρθρο 6 και έκτοτε θα διατηρηθεί αναλλοίωτα στα συντάγματα του 1864, του 1911, και 1925 με την διατύπωση «ποινή δεν επιβάλλεται άνευ νόμου, ορίζοντος προηγουμένως αυτήν.». Στο σύνταγμα του 1927 με αφορμή την Παγκαλική Δικτατορία⁵ (η οποία επέβαλλε αναδρομικά την ποινή της αγγώνης για εγκλήματα που τιμωρούνταν με φυλάκιση κατά τον χρόνο τελέσεώς τους) η διάταξη αναδιατυπώθηκε πληρέστερα στο άρθρο 8 παίρνοντας την σημερινή της μορφή. Σήμερα η αρχή nullum crimen nulla poena sine lege αποτυπώνεται στο άρθρο 7§1 του συντάγματος με τον τίτλο « [Ουδεμία ποινή χωρίς νόμο κλπ] » υπό τη μορφή: *«Εγκλημα δεν υπάρχει και ποινή δεν επιβάλλεται χωρίς νόμο που να ισχύει πριν από την τέλεση της πράξης και να ορίζει τα στοιχεία της. Ποτέ δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη που προβλεπόταν κατά την τέλεση της πράξης.»* Η αρχή της μη αναδρομικότητας ποινικού νόμου περιλαμβάνεται βέβαια και στον Ποινικό Κώδικα, στο άρθρο 1 (ενδεικτικό της θεμελιώδους σημασίας του), θέτοντας τα όρια δράσης του νομοθέτη αλλά και του δικαστή στο πλαίσιο της αρχής της νομιμότητας.

Η απαγόρευση της αναδρομικότητας ποινικού νόμου δεν περιορίζεται όμως στα εθνικά δεδομένα. Πληθώρα διεθνών διακηρύξεων των δικαιωμάτων του ανθρώπου την περιλαμβάνουν ως δεσμευτική για τα κράτη-μέλη τους διάταξη. Περιλαμβάνεται στα άρθρα 11§2 της Οικουμενικής Διακήρυξης («Κανείς δεν καταδικάζεται για πράξεις ή παραλείψεις, οι οποίες κατά το χρόνο που τελέστηκαν, δε συνιστούσαν αξιόποιο αδίκημα κατά το εσωτερικό ή το διεθνές δίκαιο. Επίσης δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη που ίσχυε κατά το χρόνο που τελέστηκε η αξιόποινη πράξη.»), 15 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων («Κανείς δεν καταδικάζεται για πράξεις ή παραλείψεις, οι οποίες δεν ήταν αξιόποινες κατά το εσωτερικό ή το διεθνές δίκαιο τη στιγμή της διάπραξής τους. Επίσης δεν επιβάλλεται βαρύτερη ποινή από εκείνη που προβλεπόταν κατά τη χρονική στιγμή της διάπραξης του ποινικού αδικήματος. Εάν, μετά τη διάπραξη του ο νόμος προβλέπει την επιβολή ελαφρύτερης ποινής, ο δράστης επωφελείται από αυτήν.»), 7 της ΕΣΔΑ και 49 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. (με παρόμοια διατύπωση) εξασφαλίζοντας την εφαρμογή της σε παγκόσμιο επίπεδο και επιβάλλοντας και τις ανάλογες κυρώσεις για την παραβίασή της (όπως αποδεικνύει άλλωστε και η ανάλογη νομολογία⁶).

5. Βλ. Α.Ι. Σβώλος-Γ.Κ. Βλάχος Το Σύνταγμα της Ελλάδος: ερμηνεία- ιστορία συγκριτικών δικαίων Αθήνα : Αντ. Ν. Σάκκουλας 1978 σελ.76 υποσημείωση (3)
6. π.χ.: ΕΔΔΑ, Sud Fondi Srl and others v. Italy, 20.1.2009

Η Συνταγματική προστασία της αρχής *nullum crimen nulla poena sine praevia lege*

Η συνταγματική πρόβλεψη εγκλήματος και ποινής όπως διατυπώνεται στο άρθρο 7§1 του Συντάγματος εισάγει μια θεμελιώδη διάταξη που απορρέει από τις αρχές της ισότητας και της προσωπικής ασφάλειας αποτελώντας την «Magna Charta» του εγκληματία (Λ. Κοτσαλής Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος). Απαγορεύει την εφαρμογή νόμου που θεμελιώνει ή επαυξάνει το αξιόποιο πράξης που τελέστηκε **πριν** την θέση του σε ισχύ. Πριν όμως αναλύσουμε περεταίρω την αρχή αυτή ας εξετάσουμε τις προϋποθέσεις εφαρμογής της.

Προϋποθέσεις ποινικού κολασμού

Η έννοια του εγκλήματος

Το βασικότερο ίσως στοιχείο της αρχής της αναδρομικότητας ποινικού νόμου είναι το έγκλημα (*nullum crimen sine lege*) αφού αυτή η νομοθετική πρόβλεψη ορίζει ότι δεν υπάρχει έγκλημα αν δεν υπάρχει νόμος που να ορίζει την πράξη ως έγκλημα. Η έννοια του εγκλήματος αποδίδεται κυρίως από τον ποινικό και δευτερευόντως από τον συντακτικό νομοθέτη. Σύμφωνα με τον ποινικό νομοθέτη λοιπόν ως αξιόποινη πράξη (ή έγκλημα σε ευρεία έννοια) χαρακτηρίζεται μια ανθρώπινη συμπεριφορά η οποία πληροί μια ποινική υπόσταση και είναι αφενός άδικη και αφετέρου τελέσθηκε με ενοχή (δόλο ή αμέλεια). Η έννοια του εγκλήματος τυποποιείται στο άρθρο 14§1 ΠΚ με την διατύπωση: «Έγκλημα είναι πράξη, άδικη και καταλογιστή στο δράστη της, η οποία τιμωρείται από τον νόμο». Επομένως αναλύοντας τα στοιχεία του ορισμού βγάζουμε τα εξής συμπεράσματα: α) πρώτη προϋπόθεση του εγκλήματος είναι η ύπαρξη πράξης (ή παράλειψης) δηλαδή «αυτοκυβερνούμενης μυϊκής ενέργειας που επιφέρει στον εξωτερικό χώρο κάποια μεταβολή με κοινωνικό νόημα, παράγει δηλαδή ένα φυσικό κι ένα κοινωνικό αποτέλεσμα»⁷. Αρα αποκλείεται η τιμωρία του φρονήματος που δεν έχει εξωτερικευθεί αλλά και πράξεων που σκοπεύουν στην αυτοπροσβολή όπως η απόπειρα αυτοκτονίας καθώς δεν ιδρύει κοινωνική σχέση, β)η πράξη πρέπει επιπλέον να είναι άδικη (τελικά άδικη) και καταλογιστή στο δράστη. Με άλλα λόγια δεν αρκεί να προβλέπεται απλώς η πράξη ως έγκλημα σε κάποιο ποινικό νόμο αλλά πρέπει επίσης να εκλείπουν λόγοι άρσης του αδικού (π.χ. άμυνα ή κατάσταση ανάγκης) και του καταλογισμού (π.χ. ανικανότητα συνείδησης του αδικού εκ μέρους του δράστη λόγω ανηλικότητας ή νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών) ώστε να αποκλείεται η επιβολή ποινής σε άτομα με ψυχολογικές διαταραχές και γ) για να υπάρχει έγκλημα η πράξη πρέπει «...να τιμωρείται από το νόμο»(14§1 ΠΚ). Εδώ επαναλαμβάνεται η επιταγή της τυποποίησης του εγκλήματος. Εξάλλου, το φιλελεύθερο Ποινικό Δίκαιο, όπου βρίσκει κατά κύριο λόγο εφαρμογή η αρχή της νομιμότητας των ποινών, έχει ως βασική του προϋπόθεση τον συμβατικό χαρακτήρα του εγκλήματος, ως κατεξοχήν νομικής κατασκευής, ώστε να μην είναι επιτρεπτή η διάκριση μεταξύ αδικήματος καθαυτό αξιοποίνου (*mallum in se*) και αξιοποίνου εκ του νόμου (*mallum prohibitum*).⁸ Από την άλλη, ο συντακτικός νομοθέτης δίνει ευρύτερη ερμηνεία στην έννοια του εγκλήματος συμπεριλαμβάνοντας κάθε απαγορευμένη και άρα τιμωρούμενη πράξη εντάσσοντας εκτός από ποινικά και διοικητικά και πειθαρχικά αδικήματα.

7. Ι.Μανωλεδάκη Το άρθρο 7 παρ.1 του Συντάγματος και οι ποινικοί νόμοι, Οι συνταγματικές ελευθερίες στην πράξη, 1986, σ.126

8. Ι.Παπακυριακόπουλου, Αθήνα, 1947 *Εισαγωγή στο σύγχρονο δόγμα του ποινικού δικαίου*.

Η έννοια της ποινής

Με την αρχή *nullum crimen nulla poena sine lege* (καμία ποινή χωρίς νόμο) ο νομοθέτης θεσπίζει την νομοθετική πρόβλεψη των ποινών. Ωστόσο, και εδώ ο όρος «ποινή» λαμβάνει μια ευρύτερη έννοια και ξεπερνάει τον όρο της ποινής του ποινικού δικαίου ως *terminus technicus* με σκοπό να παρέχεται μεγαλύτερη συνταγματική προστασία. Κατ' αυτό τον τρόπο, στην έννοια της ποινής περιλαμβάνονται οπωσδήποτε οι κύριες και οι παρεπόμενες ποινές (άρθρα 59-68 ΠΚ) του Ποινικού Δικαίου. Διχογνωμία υπάρχει ως προς τα μέτρα ασφαλείας.

-μέτρα ασφαλείας

Σύμφωνα με το άρθρο 4 ΠΚ «τα μέτρα ασφαλείας (άρθρα 69-76) επιβάλλονται σύμφωνα με τον νόμο που ισχύει κατά την εκδίκαση της πράξης». Ακόμα και αν ο νόμος που ισχύει κατά την εκδίκαση της πράξης είναι αυστηρότερος από αυτόν που ίσχυε κατά την τέλεση της πράξης θα εφαρμοστεί, κατά την διάταξη αυτή. Η αιτιολογία για την επιλογή αυτή του νομοθέτη είναι ο ισχυρισμός ότι τα μέτρα ασφαλείας δεν αποτελούν ποινές. Ωστόσο εδώ ο νομοθέτης παραβλέπει το γεγονός ότι «αποτελούν και αυτά «κακό» μάλιστα συχνά πολύ χειρότερο της κατά κυριολεξία ποινής»⁹ (δεδομένου ότι περιλαμβάνουν ως μέτρα την παραπομπή σε καταστήματα κράτησης, την απέλαση και την δήμευση), και δεν τα υπάγει στο άρθρο 1ΠΚ. Εξάλλου τα μέτρα ασφαλείας αποτελούν κατ' ουσίαν υποκατάστατες ποινές δηλαδή ποινές που επιβάλλονται λόγω αδυναμίας επιβολής της κύριας ποινής (π.χ. λόγω μειωμένου καταλογισμού) χωρίς βέβαια να υπολείπονται σε βαρύτητα από αυτήν. Επομένως, παρά τον αποκλεισμό των μέτρων ασφαλείας από την εφαρμογή του 7§1 Σ από τον νομοθέτη πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι η αναδρομή αυτή παρόλο που θεωρείται επιτρεπτή ενέχει κινδύνους.

-διοικητικές ποινές

Στην έννοια των ποινών δυσκολότερα υπάγονται οι διοικητικές ποινές, όπως θα αναλυθεί και παρακάτω. Γίνεται λόγος από την θεωρία για την αντίστοιχη θεμελιώδη αρχή του πειθαρχικού δικαίου «πειθαρχική ποινή δεν επιβάλλεται χωρίς νόμο που να ισχύει πριν από την τέλεση της πράξης και να ορίζει τα στοιχεία της» ενώ ακόμα υποστηρίζεται ότι τουλάχιστον για διοικητικές ποινές ιδιαίτερα επαχθείς, ίσως και βαρύτερες των ποινικών, το άρθρο 7§1 πρέπει να εφαρμόζεται ως προς την επιβολή τους. Ωστόσο η άποψη αυτή δεν ακολουθείται πάντα από την νομολογία. Αντίθετα, αλλοδαπά δικαστήρια όπως π.χ το γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο έχει πάγια τακτική στη νομολογία του να δέχεται ότι η ρύθμιση 103 §2 του γερμ.Σ (αντίστοιχη της 7§1Σ) περιλαμβάνει και τις διοικητικές ποινές χωρίς, ωστόσο, να αποκλείεται η χρήση γενικών ρητρών για την περιγραφή των πειθαρχικών παραπτώματων¹⁰. Σε κάθε περίπτωση, ακόμα και αν δεν γίνει δεκτή η εφαρμογή του άρθρου 7§1Σ, λόγω της γραμματικής διατύπωσης της, ευθέως στις διοικητικές ποινές παρόμοια προστατευτική δράση μπορεί να προσφερθεί με την επίκληση της αρχής της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου

Πάντως, άλλου είδους κυρώσεις εκτός ποινικού και διοικητικού δικαίου ο προστατευτικός χαρακτήρας της αρχής δεν εφαρμόζεται.

9. Π.Δ. Δαγτόγλου Ποινικός κολασμός in Ατομικά Δικαιώματα εκδ.2005
10. BVerfGE 26,186,203-204

Η έννοια του νόμου

Όταν ο συντακτικός νομοθέτης ορίζει ότι «...έγκλημα δεν υπάρχει και ποινή δεν επιβάλλεται χωρίς νόμο...» θέτει ως πρώτη προϋπόθεση του ποινικού κολασμού την ύπαρξη ποινικού νόμου και μάλιστα γραπτού κανόνα δικαίου ενώ ερίζεται στην θεωρία αν αρκεί ο ουσιαστικός ή απαιτείται τυπικός νόμος για την θεμελίωση του αξιοποιήσιμου. Συγκεκριμένα :

1. Κ α ν ό ν α ς Δ ι κ α ί ο υ : Για τον ποινικό κολασμό απαιτείται κανόνας δικαίου δηλαδή κανόνας με γενικό και αφηρημένο περιεχόμενο που να αφορά κατά απρόσωπο τρόπο αόριστο αριθμό ανθρώπων που συγκεντρώνουν κάποια ορισμένα χαρακτηριστικά. Σε καμία περίπτωση δεν επιτρέπεται ο καθορισμός αξιοποιήσιμου ή η επαύξηση της απειλούμενης ποινής ad personam, με ατομική πράξη. Άλλωστε ο σκοπός της ρύθμισης είναι ο αποκλεισμός της επιλεκτικής προσβολής της ελευθερίας ορισμένων μόνο προσώπων.

2. Γ ρ α π τ ό ς ν ό μ ο ς : Ουδέποτε υπήρξε αμφιβολία εκ μέρους της θεωρίας ότι το έθιμο δεν μπορεί να θεμελιώσει αξιοποιήσιμο και να επιβάλλει ποινές, αφού είναι προφανές ότι για την επιβολή ποινικού κολασμού απαιτείται γραπτός νόμος. Επομένως το έθιμο αποκλείεται ως πηγή, έστω και έμμεση, θεμελίωσης ή επαύξησης του αξιοποιήσιμου. Πηγή του ποινικού Δικαίου, άρα και «νόμος» σύμφωνα με το άρθρο 7§1 Σ δεν μπορούν να είναι ούτε οι «γενικές εθιμικές αρχές του διεθνούς δικαίου». Βέβαια το άρθρο 7§2 της ΕΣΔΑ όταν αναφέρεται στις ... «αναγνωριζόμενες υπό των πολιτισμένων εθνών γενικές αρχές δικαίου.» δεν εισάγει διάταξη αντίθετη στο Ελληνικό Σύνταγμα .

Η κατά το άρθρο 28 παρ. 1 Συντ. υπέρσχυση των διατάξεων της ΕΣΔΑ (και των κυρωμένων με νόμο πρόσθετων πρωτοκόλλων) έναντι των κοινών νόμων δεν συνεπάγεται και υπέρσυσή τους έναντι του ίδιου του Συντάγματος. Εδώ ωστόσο επιβάλλονται ορισμένες διευκρινίσεις. Η αναφορά και κατοχύρωση ενός θεσμού στο συνταγματικό κείμενο, ακόμη και όταν συνοδεύεται από επιφύλαξη υπέρ του νόμου, δεν αρκεί για να προσδώσει «ασυλία» έναντι των διατάξεων του διεθνούς δικαίου σε οποιαδήποτε μορφή νομοθετικής εξειδίκευσης ή πρακτικής εφαρμογής του παραπάνω θεσμού. Μόνο διατάξεις του διεθνούς δικαίου ευθέως αντίθετες προς το Σύνταγμα μένουν ανεφάρμοστες. Στην συγκεκριμένη περίπτωση η διάταξη αυτή της ΕΣΔΑ περιορίζεται κατά την επικρατούσα γνώμη στους διεθνείς εγκληματίες πολέμου για τις περιπτώσεις των οποίων η Ελλάδα ακολουθεί «τους γενικά αναγνωρισμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου» κατά το άρθρο 2 §1 Σ.¹¹

Όντως η αρχή της νομιμότητας εγκλήματος και ποινής αποτελεί κανόνα αυξημένης τυπικής ισχύος, δεσμευτικό για την κρατική εξουσία σε όλες τις εκφάνσεις της. Πηγή όμως των εγκλημάτων πολέμου είναι το Διεθνές Δίκαιο, το οποίο μη έχοντας καταρχήν ποινική δικαιοδοσία επί του εδάφους μιας χώρας ούτε και ανάλογη πληρότητα ως προς την κωδικοποίησή του σε σχέση με τα κράτη, είναι υποχρεωμένο να χρησιμοποιεί τα όργανα και τις κυρώσεις του εκάστοτε εσωτερικού δικαίου παρόλο που έχει τη βάση του κυρίως στο εθιμικό δίκαιο. Η νομοθεσία περί εγκλημάτων πολέμου ως εξαιρετική είτε εσωτερική είτε διεθνής δικαιολογείται απλώς και μόνο εκ του λόγου ότι είναι αδύνατο σε μια κοινωνία να ακολουθήσει άκαμπτα την αρχή της νομιμότητας που απαιτεί κωδικοποιημένο γραπτό δίκαιο, πλήρως συγκροτημένη δικαιοδοσία και ισχυρή εκτελεστική εξουσία.

11. Π.Δ. Δαγτόγλου Ποινικός κολασμός in Ατομικά Δικαιώματα εκδ.2005 σελ.314 επ.

Επομένως το άρθρο 7§2 της ΕΣΔΑ δεν αντίκειται στο άρθρο 7§1 του ελληνικού Συντάγματος το οποίο δεν προορίζεται καταρχήν να προλάβει τις δυνατές εξελίξεις του Διεθνούς Δικαίου.¹²

Αντίθετα το έθιμο έχει τη δύναμη να καταργήσει το αξιόποιο ή να μειώσει την ποινή μιας πράξης ιδιαίτερα αν η διάταξη έχει περιέλθει σε αχρηστία ή η εφαρμογή της περιορίζεται καθ' οιονδήποτε τρόπο σε μια περιοχή λόγω των τοπικών εθίμων. Σε αυτό το σημείο να διευκρινίσουμε ότι το άρθρο 2§2 του ν.δ. 7-5-1945 που ορίζει ότι «το έθιμο δεν καταργεί νόμο» αφορά το Αστικό Δίκαιο και ως προς τη κατάργηση ή μείωση του αξιοποίνου δεν βρίσκει εφαρμογή στο Ποινικό Δίκαιο. Άλλωστε είναι νόμος περιορισμένης τυπικής ισχύος και εξ' ορισμού δεν θα μπορούσε να επηρεάσει την εφαρμογή της αυξημένης τυπικής ισχύος διάταξης 7 §1 Σ, όπως θα δούμε και παρακάτω.

3. **Σ υ γ κ ε κ ρ ι μ έ ν ο ς Ν ό μ ο ς** (lex certa): Με τον όρο «νόμος» ο συντακτικός νομοθέτης δεν αρκείται στην απλή αναφορά της πράξης και τον χαρακτηρισμό της ως αξιόποινης. Είναι απαραίτητος ο ακριβής προσδιορισμός των στοιχείων που την αποτελούν (άρθρο 7Σ: «...τέλεση της πράξης και να ορίζει τα στοιχεία της...») ώστε να είναι ξεκάθαρο το περιεχόμενο τόσο της παράνομης πράξης όσο και της ποινής που επαπειλείται. Με άλλα λόγια ο νόμος πρέπει να είναι συγκεκριμένος αφού έγκλημα δεν υπάρχει και ποινή δεν επιβάλλεται αν η πράξη δεν προκαθορίζεται ειδικά στον νόμο. Η αρχή αυτή (nullum crimen nulla poena sine lege certa) αποτελεί προαπαιτούμενο του ποινικού κολασμού με σκοπό να αποφευχθεί η ανεπίτρεπτη στο Ποινικό Δίκαιο αναλογική εφαρμογή του νόμου. Κατ' αυτό τον τρόπο, θεμελιώνεται στο άρθρο 7§1 η απαίτηση αυστηρής τυποποίησης του ποινικού φαινομένου αποκλείοντας όχι μόνο την αναλογική ερμηνεία της δικαστικής εξουσίας αλλά και κατ' επέκταση την διασταλτική ερμηνεία όταν αυτές γίνονται in mallam partem (εις βάρος του κατηγορουμένου). Ο νομοθέτης λοιπόν με την επιταγή συγκεκριμένου νόμου απαιτεί ο νόμος να περιέχει ορισμένα χαρακτηριστικά καθώς η περιγραφή της αξιόποινης συμπεριφοράς και η επαπειλούμενη ποινή πρέπει να είναι πλήρεις και σαφείς. *Πλήρης* είναι ο ποινικός νόμος όταν περιγράφει όλα τα στοιχεία της αξιόποινης συμπεριφοράς και προβλέπει την επιβλητέα ποινή. Επομένως, την προϋπόθεση της πληρότητας δεν πληρούν οι λευκοί ποινικοί νόμοι (Blankettstrafgesetzen ή Blankostrafgesetzen¹³) που στερούνται αντικειμενικής υπόστασης και παραπέμπουν για την συμπλήρωση του κενού που δημιουργείται σε άλλο νόμο ή κατηγορία νομοθετικών διατάξεων. *Σαφής* είναι ο ποινικός νόμος που μέσα στα όρια του δυνατού περιγράφει την αξιόποινη συμπεριφορά και ορίζει την επαπειλούμενη ποινή με ακρίβεια και βεβαιότητα. Αόριστοι ποινικοί νόμοι είναι συνήθεις στα δικτατορικά καθεστάτα και δεν συνάδουν με ένα δημοκρατικό κράτος στο οποίο τόσο η αξιόποινη πράξη όσο και η ποινή πρέπει να είναι επακριβώς ορισμένοι.

12. Σβώλος Α.Ι.- Βλάχος Γ.Κ. Το Σύνταγμα της Ελλάδος: ερμηνεία- ιστορία συγκριτικών δίκαιον Αθήνα : Αντ. Ν. Σάκκουλας 1978 σελ.86-87

13. βλ. Neumann, Das Blankostrafgesetz 1908,

4.Τυπικός ή Ουσιαστικός νόμος ; : Αναφορικά με τις διατάξεις του ποινικού δικαίου που τυποποιούν εγκληματικές συμπεριφορές και κατ' επέκταση απειλούν με ιδιαίτερα επαχθείς ποινές τους δράστες, λογικό είναι να απαιτείται τυπικός νόμος, προκειμένου (μέσω της διαδικασίας ψήφισής του από την Βουλή) να πληρούνται με διαφάνεια όλες οι εγγυήσεις της προσωπικής ασφάλειας. Ωστόσο έχει επικρατήσει η άποψη ότι ουσιαστικός νόμος είναι αρκετός για την θεμελίωση του αξιόποινου (άποψη που αμφισβητείται από μέρος της θεωρίας). Σύμφωνα με αυτήν, κανονιστική πράξη της διοικήσεως αρκεί για να καθορίσει το αξιόποινο μιας πράξης, όμως η πράξη αυτή πρέπει να έχει εκδοθεί σύμφωνα με ορισμένη διαδικασία. Συγκεκριμένα πρέπει να ακολουθείται η διαδικασία που υπαγορεύεται στα άρθρα 44 Σ όταν πρόκειται για «έκτακτες περιπτώσεις εξαιρετικά επείγουσας και απρόβλεπτης ανάγκης» (οπότε ακολουθεί η διαδικασία του άρθρου 72§1) ή διαφορετικά όταν έχει κηρυχθεί κατάσταση ανάγκης οπότε εφαρμόζεται το άρθρο 48 Σ. Επίσης, κανονιστική πράξη μπορεί να είναι και ειδικά εξουσιοδοτημένη με τυπικό νόμο κατά τις διατάξεις του άρθρου 43 Σ (με τους περιορισμούς που αναφέρονται σε αυτό). Ενώ μάλιστα δεδομένου ότι περιορίζονται ατομικά δικαιώματα με αυτή την πράξη δεν είναι δυνατόν να αποτελεί νόμο-πλαίσιο ή να ψηφιστεί από τμήμα διακοπών παρά μόνο από την Ολομέλεια της Βουλής κατά το άρθρο 72§1 λόγω της σημασίας που ενέχει οποιαδήποτε πράξη θεμελιώνει το αξιόποινο για την προσωπική ασφάλεια και αντίστοιχα των μειωμένων εγγυήσεων ασφαλείας που προσφέρουν τα τμήματα διακοπών.¹⁴

Συμπερασματικά, de lege ferenda ορθότερη φαίνεται η άποψη κατά την οποία οι νόμοι που θεμελιώνουν αξιόποινο και ιδιαίτερα αυτοί που απειλούν με επαχθείς και στερητικές της ελευθερίας ποινές να είναι τυπικοί και όχι ουσιαστικοί. Εξάλλου οδηγεί σε παράδοξο η πρακτική αυτή θέσπισης ποινικών διατάξεων με μονομερώς παραγόμενους από την εκτελεστική εξουσία ουσιαστικούς νόμους όταν για ήσσονος σημασίας θέματα, όπως π.χ. για τα φορολογικά βάρη, απαιτείται τυπικός νόμος κατά την αρχή *nullum tributum sine lege* (όπου *lege* τυπικός νόμος) στο άρθρο 78Σ¹⁵. Βέβαια, εφαρμόσιμη στην πράξη και κρατούσα στη θεωρία φαίνεται να είναι η άποψη που δέχεται την θεμελίωση ή επαύξηση του αξιόποινου ακόμα και με ουσιαστικό νόμο με, συνδυαστική ερμηνεία των άρθρων 43§5 και 72§1 Σ, παρά τις αμφιβολίες αντισυνταγματικότητας που προκαλεί η εφαρμογή της. Άλλωστε σύμφωνα με μία άλλη άποψη η νομοθετική εξουσιοδότηση πρέπει να περιορίζεται στη πρόβλεψη πταισματικών ή μετατρέψιμων πλημμεληματικών ποινών, ενώ, αν ο κοινοβουλευτικός νομοθέτης θέλει να τυποποιήσει εγκλήματα με μεγαλύτερες και δυσβάσταχτες ποινές οφείλει να τι πράξει ο ίδιος.¹⁶

14. Π.Δ.Δαγτόγλου Ποινικός κολασμός in Ατομικά Δικαιώματα εκδ.2005 σελ. 315

15. 78 Σ: «Κανένας φόρος δεν επιβάλλεται χωρίς τ υ π ι κ ό νόμο....»

16. Ι.Μανωλεδάκης, ΕρμηΣ 1997, Άρθρο 7, σελ.19

5.Νόμοι Προσωρινής Ισχύος: Κατά το άρθρο 3 ΠΚ «οι νόμοι με προσωρινή ισχύ εφαρμόζονται και μετά την παύση της ισχύος τους σε πράξεις που τελέστηκαν όταν αυτοί ίσχυαν.» Με αυτή την διάταξη ο νομοθέτης προσπαθεί να αποτρέψει την ατιμωρησία νόμων που επιβλήθηκαν με προσωρινή ισχύ, για να αντιμετωπίσουν μια συγκεκριμένη κατάσταση που είχε δημιουργηθεί (π.χ. κατά την διάρκεια φυσικών καταστροφών ή κατάστασης ανάγκης), όταν η εκδίκαση του εγκλήματος γίνεται μετά την παύση της ισχύος τους για πράξεις που τελέστηκαν όσο ίσχυαν αυτοί. Η διάταξη αυτή δεν αντίκειται στο άρθρο 7§1 εδ.β Σ («Ποτέ δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη που προβλεπόταν **κατά την τέλεση της πράξης**»)¹⁷ αφού το σημείο αναφοράς είναι ο χρόνος τέλεσης της πράξης. Άλλωστε οι νόμοι αυτοί αποτελούν ιδιαίτερες περιπτώσεις που αν δεν ρυθμιζόνταν με το άρθρο 3ΠΚ δεν θα είχαν λόγο ύπαρξης εξαιτίας ακριβώς της προσωρινότητας που τους χαρακτηρίζει. Πάντως γίνεται δεκτό ότι οι νόμοι προσωρινής ισχύος παρουσιάζουν μια παρέκκλιση σε σχέση με το συνταγματικό πλαίσιο του άρθρου 7Σ καθώς και των άρθρων 1 και 2 ΠΚ. Γενικά, νόμοι προσωρινής ισχύος πρέπει να θεσπίζονται μόνο σε περίπτωση που είναι απόλυτα απαραίτητοι.

---

17. Π.Δ.Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, βλ.και Α.Μάνεσης σελ. 194-5

Η αρχή *nullum crimen nulla poena sine praevia lege*

Στο πλαίσιο του φιλελεύθερου κράτους, το Ποινικό Δίκαιο δεν έχει σκοπό να περιορίσει την ελευθερία του ατόμου παρά μόνο να καθορίσει το γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορεί να την ασκεί απεριόριστα. Σε αυτό το πνεύμα υπάρχει και η γενική διατύπωση πως «ό,τι δεν απαγορεύεται από τον νόμο επιτρέπεται». Με άλλα λόγια το αξιόποινο πρέπει να προκύπτει άμεσα εκ του νόμου ώστε όχι μόνο να περιγράφεται ρητά η αξιόποινη πράξη αλλά επιπλέον να είναι ξεκάθαρη σε όλους η ποινή που επαπειλείται για την συγκεκριμένη πράξη. Το αξίωμα αυτό εξασφαλίζει την γνώση του ατόμου σχετικά με το έγκλημα ώστε να μπορεί να απέχει από την τέλεσή του γνωρίζοντας μάλιστα το ύψος της ποινής. Έτσι η ποινή λειτουργεί ως γενική πρόληψη ακόμα και ως εκφοβισμός για την τέλεση του εγκλήματος απευθυνόμενη προς όλους τους ανθρώπους προκειμένου να έχουν την δυνατότητα επιλογής. Σε αυτή τη βάση θεμελιώνεται η αρχή της μη αναδρομικής εφαρμογής εγκλήματος και ποινής. «Έγκλημα δεν υπάρχει ούτε ποινή επιβάλλεται χωρίς νόμο που να ισχύει πριν από την τέλεση της πράξης και να ορίζει τα στοιχεία της. Ποτέ δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη που προβλεπόταν κατά την τέλεση της πράξης.» Αυτή είναι η διατύπωση του άρθρου 7§1 που κατοχυρώνει μια από τις σημαντικότερες αρχές του ποινικού δικαίου τη νομιμότητα εγκλήματος και ποινής.

Η αρχή *nullum crimen nulla poena sine praevia lege* αποτελεί έκφραση της κυριαρχίας του νόμου και μία εκ των εγγυήσεων που προσφέρει η συνταγματική αρχή της προσωπικής ελευθερίας. Απορρέει επίσης έμμεσα και από την αρχή της ισότητας (άρθρο 4§1) που ορίζει ότι : «Οι Έλληνες είναι ίσοι απέναντι στο νόμο» εννοώντας φυσικά και τον ποινικό νόμο. Η νομιμότητα της ποινής είναι αξίωμα του φιλελευθερισμού και αναπόσπαστο μέρος του Κράτους του Νόμου (*Gesetzesstaat*) που δεν μπορεί να καταργηθεί ούτε για λόγους δημοσίου συμφέροντος (*raison d'Etat*) ούτε καν σε κατάσταση ανάγκης, αφού δεν αναστέλλεται από το άρθρο 48§1 Σ. Στην ιστορία της Ελλάδας, με εξαίρεση τις ανώμαλες περιόδους, ποτέ δεν υπήρξε κατάργηση ή αναστολή της διατάξεως 7§1 Σ ενδεικτικό της θεμελιώδους σημασίας του.

Αντίθετη με την αρχή της νομιμότητας εγκλήματος και ποινής είναι η θετικιστική θεωρία του Ποινικού Δικαίου σύμφωνα με την οποία τα αδικήματα του ποινικού Δικαίου αποτελούν συμπτωματική καταγραφή της υφέρπουσας εγκληματικότητας την οποία προσπαθεί να τυποποιήσει ο νομοθέτης. Βέβαια η άποψη αυτή δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να επηρεάσει την εφαρμογή του άρθρου 7§1 Σ.

Η αρχή «κανένα έγκλημα καμία ποινή χωρίς νόμο» περιλαμβάνει ιδιαίτερα την αρχή της «ατομικότητας των ποινών» και την απαγόρευση της αναδρομικής εφαρμογής νόμου και ποινής.

Με σκοπό να μην καταστρατηγηθεί η απαίτηση του άρθρου 7§1 για ισονομία των πολιτών έναντι του ποινικού νόμου επιβάλλεται από τον νομοθέτη ο ορισμός ανώτερου και κατώτερου ορίου ποινής, ώστε να μην δίνονται περεταίρω περιθώρια στον δικαστή να αποφασίζει αυτόβουλα ίσως και αυθαίρετα κατά την επιμέτρηση της ποινής. Αλλά πολλές φορές αυτή η θεωρία έφτασε στο όριο της με τον νόμο να θέτει μια συγκεκριμένη και άτεγκτα καθορισμένη ποινή, χωρίς να παρέχεται καμία δυνατότητα στο δικαστή να παρεκκλίνει (π.χ. γαλ.ΠΚ 1792). Αυτή η πρακτική δεν άφηνε περιθώρια εξατομίκευσης της ποινής με βάση τον χαρακτήρα του δράστη και τις συντρέχουσες καταστάσεις. Η ατομικότητα της ποινής (*individualization*) αποβλέπει στην πρόληψη της άνισης μεταχείρισης των ίσων και της ίσης μεταχείρισης των άνισων. Καθορίζεται με άλλα λόγια η αρχή ότι η ποινή πρέπει να

ταιριάζει στο έγκλημα και κατ' επέκταση την προσωπικότητα του εγκληματία επιβάλλοντας στον δικαστή να λαμβάνει υπόψην του όλες τις δυνατές παραμέτρους πριν καθορίσει την ποινή.

Η απαγόρευση της αναδρομικής εφαρμογής των νόμων και ποινών διακρίνεται σε δύο επιμέρους αρχές: α) την αρχή κανένα έγκλημα χωρίς νόμο και β) την αρχή καμία ποινή χωρίς νόμο.

Το άρθρο 7§1 καθιερώνει την απόλυτη απαγόρευση της αναδρομικότητας ποινικού νόμου όταν αυτός θεμελιώνει ή αυξάνει το αξιόποινο. Αυτό δικαιολογείται όχι μόνο από ηθικής πλευράς, αφού συμβαδίζει με το κοινό αίσθημα δικαίου, αλλά και από την άποψη ότι δεν μπορεί να υπάρξει νόμος που να θεμελιώνει την αξιόποινη υπόσταση της πράξης χωρίς να υπάρχει αντικειμενικά γνώση του νόμου κατά την τέλεση της πράξης. Νόμος άλλωστε αντικειμενικά άγνωστος σε όλους δεν μπορεί να γίνει αποδεκτός από κανέναν ούτε και κατ' επέκταση να λάβει γενική ισχύ.

Ωστόσο, γίνεται δεκτό ότι ο νομοθέτης μπορεί να ποινικοποιήσει μια πράξη αν αυτή άρχισε πριν την θέση σε ισχύ του νόμου αλλά η τέλεσή της συνεχίζεται και μετά από αυτή. Βέβαια, ποινικοποιείται την πρακτική κατά το χρονικό σημείο μετά την θέση σε ισχύ του νόμου (π.χ. καθυστέρηση καταβολής ληξιπρόθεσμων χρεών προς το Δημόσιο άρθρο 25 ν.1882/1990)¹⁸.

Αντίθετα, απαγορεύεται και είναι αντισυνταγματική η πλασματική μετάθεση του πραγματικού χρόνου τέλεσης του εγκλήματος από το νόμο σε μεταγενέστερο της ισχύος του χρονικό σημείο με σκοπό να συμπεριλάβει συμπεριφορές που κατά την τέλεσή τους δεν ήταν αξιόποινες. Εξάλλου, χρόνος τέλεσης της πράξης είναι ο χρόνος κατά τον οποίο ο δράστης κάνει ή παραλείπει κάτι και όχι ο χρόνος εμφάνισης των αποτελεσμάτων που παράγονται.

Στο άρθρο 7§1 διαβάζουμε: *«Ποτέ δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη που προβλεπόταν κατά την τέλεση της πράξης»* Στο εδάφιο αυτό κατοχυρώνεται η αρχή της απαγόρευσης επιβολής βαρύτερης ποινής από εκείνη που προβλεπόταν κατά την τέλεση της πράξης. Με το επιχείρημα a contrario συνάγεται το συμπέρασμα ότι σε περίπτωση που μετά την τέλεση της πράξης θεσπιστεί νέος νόμος, ο οποίος περιέχει ευμενέστερους όρους για τον κατηγορούμενο ως προς την επιμέτρηση και την επιβολή της ποινής του τότε ο δικαστής υποχρεούται να τον εφαρμόσει. Όπως άλλωστε διευκρινίζεται και στον ΠΚ στο άρθρο 2: *«Αν από την τέλεση της πράξης έως την αμετάκλητη δικαστική απόφαση ίσχυσαν δύο ή περισσότεροι νόμοι, εφαρμόζεται αυτός που περιέχει τις ευμενέστερες για τον κατηγορούμενο διατάξεις»*.

Η αρχή της αναδρομικότητας του επεικέστερου νόμου οδηγεί λογικά στο συμπέρασμα ότι, δεδομένου ότι ο ευμενέστερος νόμος υπερισχύει του αυστηρότερου, αν με νέο νόμο καταργηθεί ο αξιόποινος χαρακτήρας μίας πράξης τότε δεν υπάρχει λόγος συνέχισης της δίκης. Το αντίθετο, άλλωστε θα οδηγούσε σε παράδοξο. Αυτήν ακριβώς τη σκέψη εκφράζει το άρθρο 2§2 ΠΚ.¹⁹

18. Χρυσόγονος Κ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Η συνταγματική τυποποίηση του ποινικού φαινομένου σελ.220 επ. 2^η αναθ.

19. Βλ. Ποιν Χρ.ΚΕ σ.502 Κατά των κατηγορούμενων ασκήθηκε κατηγορία ότι έπαιζαν τυχερά παιχνίδια. Κατά τον χρόνο της εκδίκασης το παιχνίδι αυτό χαρακτηρίστηκε με υπουργική απόφαση ως μικτό και επομένως επιτρεπόμενο. Κατά συνέπεια αίρεται το αξιόποινο της πράξης των κατηγορουμένων, καθώς θα αποτελούσε προσβολή της κοινής λογικής και του κοινού περί δικαίου αισθήματος η τιμώρηση πράξεων που τώρα μπορούν να τελούνται ατιμώρητα.

Εφαρμογή της αρχής εκτός του Ποινικού Δικαίου;

Η αρχή της απαγόρευσης της αναδρομικότητας όπως αποτυπώνεται στο άρθρο 7§1 Σ απευθύνεται κατεξοχήν στο Ποινικό Δίκαιο στο πλαίσιο του οποίου διακηρύχθηκε καταρχήν σε ιστορικά συνταγματικά κείμενα. Υπάρχουν, ωστόσο, απόψεις (αμφισβητούμενες) εκ μέρους της θεωρίας σύμφωνα με τις οποίες η αναλογική εφαρμογή της και σε άλλες εκφάνσεις του δικαιοϊκού συστήματος είναι κάτι παραπάνω από επιτρεπτή.

1) φορολογικό δίκαιο: Υποστηρίζεται ότι το άρθρο 7§1 Σ βρίσκει εφαρμογή στο πεδίο του φορολογικού δικαίου. Όντως υπάρχει η αντίστοιχη αρχή του *nullum tributum sine lege* «κανένας φόρος χωρίς νόμο», όπως έχει ήδη αναφερθεί, αλλά αυτή πηγάζει από την συνταγματική διάταξη του άρθρου 78 Σ και όχι από το άρθρο 7§1 Σ. Επομένως, ως προς αυτή την πτυχή του φορολογικού δικαίου η αναλογική εφαρμογή του 7§1 Σ δεν είναι επιτρεπτή δεδομένου ότι υπάρχει η ειδικότερη συνταγματική αρχή που αποκλείει καταρχήν την εφαρμογή του. Ζήτημα προκύπτει όμως και ως προς την ανάλογη εφαρμογή αναφορικά με τις κυρώσεις που επιβάλλονται στο πλαίσιο του φορολογικού δικαίου, καθώς υποστηρίζεται η υπαγωγή στο 7§1²⁰ Σ. Ορθότερη φαίνεται όμως η άποψη ότι και σε αυτή την περίπτωση πρέπει να υπερισχύσουν οι ειδικότερες διατάξεις του άρθρου 78Σ που καθορίζουν ακριβέστερα το πλαίσιο που ισχύει σύμφωνα με το πνεύμα του φορολογικού δικαίου. Σε κάθε περίπτωση η αρχή της απαγόρευσης της αναδρομικότητας νόμου ισχύει και στο φορολογικό δίκαιο με βάση την αντίστοιχη αρχή *nullum tributum sine lege* ώστε να διασφαλίζεται η γενική αρχή της απαγόρευσης της αναδρομής στο φορολογικό δίκαιο, η απαγόρευση εφαρμογής δυσμενούς αναδρομικού φορολογικού νόμου, καθώς και η αντίστοιχη αρχή *nullum tributum sine lege certa* για τη διασφάλιση της πληρότητας και σαφήνειας του φορολογικού νόμου.

2) διοικητικές παραβάσεις : Σχετικά με την εφαρμογή της αρχής *nullum crimen nulla poena sine praevia lege* επί των διοικητικών παραβάσεων (για τις οποίες δεν προβλέπονται ειδικές συνταγματικές διατάξεις) οι απόψεις δίστανται, όπως ήδη αναφέρθηκε. Για να απαντήσουμε σε αυτό το ερώτημα σκόπιμη είναι μια σύγκριση μεταξύ ποινικού και πειθαρχικού κολασμού, καθώς οι διαφορές τους ως προς την φύση, το σκοπό αλλά και την διαδικασία επιβολής του καθενός καθορίζουν τον τρόπο αντιμετώπισής τους. Κατά την κρατούσα άποψη η διαφορά τους είναι ποσοτική και όχι ποιοτική²¹. Ωστόσο, οι διοικητικές ποινές δεν θεωρούνται ποινές με την έννοια των ποινών του ποινικού δικαίου (με άλλα λόγια σκοπός τους δεν είναι η έντονη αποδοκιμασία του δράστη και η γενική πρόληψη) αλλά στοχεύουν στον εξαναγκασμό του υπόχρεου να πράξει ή να παραλείψει κάτι. Άλλωστε από την φύση τους επιδιώκουν την ορθή λειτουργία της υπηρεσίας, γι' αυτό και επιβάλλονται.

20 Μάνεσης, Συνταγματικά δικαιώματα - Ατομικές ελευθερίες Πανεπιστημιακές παραδόσεις εκδ. α' 1978 Σάκκουλας Εκδόσεις Α.Ε

21 Ανδρουλάκης Ποινικόν Δίκαιον, Γεν. Μέρος, Α' Τα Θεμέλια Αθήναι - Κομοτηνή (Α.Ν. Σάκκουλας)

Από την άλλη πλευρά δεν μπορεί να αγνοηθεί σε πολλές περιπτώσεις το γεγονός ότι οι διοικητικές κυρώσεις δεν υπολείπονται ή και ξεπερνούν σε ύψος τις κυρώσεις του ποινικού δικαίου με αποτέλεσμα να επιβάλλεται η εφαρμογή της αρχής *nullum crimen nulla poena sine lege* προκειμένου να προστατευθεί σε κάθε περίπτωση ο πολίτης μέσω της δυνατότητας πρόβλεψης της ποινής αυτής. Ένα παράδειγμα ο ν.1650/1986 για την προστασία του περιβάλλοντος που εξουσιοδοτεί τον αρμόδιο υπουργό να επιβάλλει πρόστιμο μέχρι 1.173.881 ευρώ ενώ ο ν. 2928/2001 στο άρθρο 8 εξουσιοδοτεί τον Υπουργό Δικαιοσύνης να επιβάλει πρόστιμο μέχρι και 2.934.702,8613 ευρώ σε νομικό πρόσωπο. Παρά την άποψη αυτή της θεωρίας όμως, το ΣτΕ εμμένει στη νομολογία του να υποστηρίζει ότι τα διοικητικά μέτρα μένουν εκτός της ρύθμισης του 7§1Σ θεωρώντας δυνατή και σύμφωνη με το Σύνταγμα την αναδρομική εφαρμογή τους όπως βλέπουμε σε αρκετές αποφάσεις (π.χ. ΣτΕ 3327/1999 ΤοΣ 2000,σ.177 και ΣτΕ 2322/1983, ΝοΒ σ.1762). Έντονο το πρόβλημα της παραβίασης της αρχής της μη αναδρομικότητας πειθαρχικών νόμων παρουσιάζεται στις ένοπλες δυνάμεις –το στρατιωτικό πειθαρχικό δίκαιο-δεδομένου ότι δεν υπάρχει αποτελεσματικός έλεγχος στην άσκηση της εξουσίας ενώ παράλληλα η δικαστική προστασία είναι ατροφική λόγω των «μέτρων εσωτερικής τάξεως»

3) Ιδιωτικό Δίκαιο: Προφανώς η αρχή *nullum crimen nulla poena sine praevia lege* δεν εφαρμόζεται στο Ιδιωτικό Δίκαιο αφού για την πλήρωση της αντικειμενικής της υπόστασης απαιτεί «έγκλημα», έννοια που δεν απαντάται στο Ιδιωτικό. Η αρχή της μη αναδρομικής εφαρμογής ποινικού νόμου δεν πρέπει να συγχέεται με την γενική αρχή της μη αναδρομικότητας που περιλαμβάνεται στο άρθρο 2 ΑΚ υπό τον τίτλο «Αναδρομική δύναμη του νόμου.» με την διατύπωση «Ο νόμος ορίζει για το μέλλον, δεν έχει αναδρομική δύναμη και διατηρεί την ισχύ του εφόσον άλλος κανόνας δικαίου δεν τον καταργήσει ρητά ή σιωπηρά». Η διάταξη αυτή διαφέρει ως προς το άρθρο 7§1 Σ σε πολλά σημεία. Καταρχήν δεν έχει αυξημένη τυπική ισχύ, κάτι που σημαίνει ότι νεότερος νόμος θα μπορούσε ίσως να την καταργήσει αν έλειπε οποιοδήποτε έρεισμα της στο Σύνταγμα. Η αρχή αυτή λειτουργεί περισσότερο ως ερμηνευτικός της νομοθετικής θελήσεως κανόνας παρά ως απόλυτα δεσμευτική ρύθμιση αν σκεφτούμε μάλιστα ότι το Αστικό Δίκαιο προσανατολίζεται κυρίως στη θέληση των μερών και το τι θεωρούν ή τουλάχιστον συνάγεται ότι θεωρούν ως δεσμευτικό για τα ίδια. Η ύπαρξη του άρθρου 2ΑΚ λειτουργεί περισσότερο ως υλική νομική ασφάλεια για τις συναλλαγές παρά ως αναμφισβήτητος κανόνας προάσπισης της ατομικής ελευθερίας.

Αμυντικό Περιεχόμενο του Δικαιώματος

Φορείς των δικαιωμάτων που απορρέουν από την αρχή *nullum crimen nulla poena sine lege* είναι όλα τα φυσικά πρόσωπα ενώ αντίστοιχοι φορείς των υποχρεώσεων είναι η κρατική εξουσία και όλα τα όργανα της με όποιο τρόπο και αν αυτή εμφανίζεται αλλά και η ιδιωτική εξουσία.

α) Κατά του κράτους

Εκτελεστική εξουσία: Η επιταγές του άρθρου 7§1 για νομοθετική πρόβλεψη εγκλήματος και ποινής απευθύνονται στην εκτελεστική εξουσία στο μέτρο που αυτή νομοθετεί μέσω των υπουργών της εξειδικεύοντας νόμους στο πλαίσιο της νόμιμης εξουσιοδότησης. Βέβαια, αμφισβητείται αν η εκτελεστική εξουσία μπορεί να θεσπίσει νόμους που θεμελιώνουν το αξιόποινο και άρα εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου αφού η δημιουργία αξιόποινων συμπεριφορών με ουσιαστικούς νόμους παρουσιάζει στοιχεία παραβίασης κεκτημένων δικαιωμάτων όπως η προσωπική ασφάλεια.

Νομοθετική εξουσία: Η απαγόρευση της αναδρομικότητας εγκλήματος και ποινής δεσμεύει πρωταρχικά τον νομοθέτη που καθίσταται άμεσος αποδέκτης της. Το Σύνταγμα ρητά επιβάλλει όρια ως προς τις αρμοδιότητες της νομοθετικής εξουσίας με ένα εξ' αυτών την αρχή της νομιμότητας εγκλήματος και ποινής. Σύμφωνα με αυτήν ο νομοθέτης δεσμεύεται να μην θεσπίζει δυσμενείς για τους πολίτες νόμους με αναδρομική ισχύ εφαρμόζοντας την ρήτρα της νομιμότητας. Σε διαφορετική περίπτωση εκδίδει νόμους αντισυνταγματικούς που είναι εξ' ορισμού άκυροι.

Δικαστική Εξουσία: Δεν υπάρχει ρητή διάταξη στο Σύνταγμα που να φανερώνει την δέσμευση της δικαστικής εξουσίας από την αρχή *nullum crimen nulla poena sine praevia lege* αλλά αυτή προκύπτει έμμεσα από το άρθρο 93§4 το οποίο ορίζει: «Τα δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο που το περιεχόμενό του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα». Επομένως τα δικαστήρια δεν μπορούν να εφαρμόσουν νόμο αν κρίνουν ότι είναι αντίθετος με το άρθρο 7§1 Σ δηλαδή την αρχή της απαγόρευσης αναδρομικότητας νόμου και ποινής.

β) Διαπροσωπική ενέργεια: Κατά την «παραδοσιακή θεωρία» των ατομικών δικαιωμάτων τα ατομικά δημόσια αμυντικά δικαιώματα στρέφονται μόνο κατά του κράτους²². Όμως με τις γενικές μεταβολές που οδήγησαν στην εγκατάλειψή της και την ανάπτυξη της νέας αντικειμενικής θεωρίας γίνεται δεκτός ο *erga omnes* χαρακτήρας των δικαιωμάτων ώστε να προστατεύονται και στις γενικές διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ πολιτών. Κατά τον ίδιο τρόπο η αρχή *nullum crimen nulla poena sine praevia lege* βρίσκει εφαρμογή και προστατεύεται και στις σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους. Ιδιαίτερη εφαρμογή έχουν αναφορικά με τις μεγάλες επιχειρήσεις στις σχέσεις τους με τους εργαζομένους. Έτσι γίνεται δεκτό ότι ο εργοδότης (που μπορεί να είναι μια επιχείρηση ή ένωση προσώπων) δεν νομιμοποιείται να επιβάλλει ποινή σε εργαζόμενο αν κατά την τέλεση της πράξης δεν ίσχυε κάποιος νόμος που να την απαγορεύει.

22.

Α.Γ. Δημητρόπουλος Συνταγματικά Δικαιώματα τομ.Γ' τεύχ. I-III σελ.20 επ.

Κάμψη της αρχής *nullum crimen nulla poena sine praevia lege* Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο

α) *nullum crimen sine lege*

Από την απαγόρευση της αναδρομικής εφαρμογής αυστηρότερο νόμου εμφανίζονται ορισμένες εξαιρέσεις :

Στο Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο η αρχή της απαγόρευσης της αναδρομικότητας δεν ισχύει όπως υποστηρίζει η κρατούσα άποψη²³. Σύμφωνα με αυτή την θεωρία κάθε φορά πρέπει να εφαρμόζεται το πιο σύγχρονο δίκαιο που άλλωστε εκφράζει και το αίσθημα δικαίου που επικρατεί την εκάστοτε χρονική στιγμή. Κατ' αυτό τον τρόπο, σε εκκρεμείς δίκες όσες διαδικαστικές πράξεις έχουν ήδη τελεστεί σύμφωνα με τον παλαιό νόμο είναι ισχυρές, ωστόσο, στο ατέλεστο μέρος της η διαδικασία θα συνεχιστεί κατά τις επιταγές του νέου νόμου ο οποίος ισχύει κατά το χρόνο που επιχειρείται η πράξη και όχι αυτόν που ίσχυε όταν διαπράχθηκε το έγκλημα. Η εξαίρεση αυτή κωδικοποιείται στο άρθρο 596 §1 ΚΠοιν.Δ. Η εξαίρεση αυτή εφαρμόζεται και στους νόμους που τροποποιούν την αρμοδιότητα του δικαστηρίου υπό την προϋπόθεση όμως ότι δεν έχει εκδοθεί ακόμη επί της ουσίας απόφαση από το δικαστήριο σε πρώτο βαθμό (δηλαδή σε περίπτωση εκκρεμοδικίας). Σε αυτή την περίπτωση ακόμα και αν το αρμόδιο με την παλαιότερη διάταξη δικαστήριο έχει επιληφθεί της υπόθεσης εφαρμόζεται ο νέος νόμος οπότε η αρμοδιότητα πια βαρύνει το νέο δικαστήριο.

Αλλά και από τον κανόνα της αναδρομικής ισχύος των ποινικοδικονομικών νόμων δεν λείπουν οι εξαιρέσεις:

- i. Αναδρομική ισχύ δεν έχει ο νόμος που καταργεί ένδικο μέσο. Το αντίθετο θα παραβίαζε κεκτημένο δικαίωμα του κατηγορούμενου ως προς τις δυνατότητες του να υπερασπιστεί τον εαυτό του
- ii. Αναδρομική ισχύ δεν έχει ο νόμος που μεταβάλλει την αρμοδιότητα αν η μεταβολή αυτή σημαίνει χειροτέρευση της θέσης του κατηγορουμένου συνδέοντας την αξιόποινη πράξη με αυστηρότερη τιμωρία της.
- iii. Αναδρομική ισχύ δεν έχει ο νόμος που μεταβάλλει την αρμοδιότητα αν με αυτό τον τρόπο ο κατηγορούμενος στερείται του δικαιώματος σε φυσικό δικαστή.
- iv. Αναδρομική ισχύ δεν έχει ο νόμος που θεσπίζει «μέτρα δικονομικού καταναγκασμού» τα οποία απαγορεύεται να επιβληθούν αναδρομικά

Εκτός όμως του Ποινικού Δικονομικού Δικαίου εξαίρεση από την αρχή της μη αναδρομικότητας αυστηρότερου ποινικού νόμου αποτελούν και τα μέτρα ασφαλείας (4§1 ΠΚ) ,όπως έχει ήδη αναφερθεί.

β) *nulla poena sine praevia lege*

Εξαιρέσεις παρατηρούνται όμως και από την αρχή της αναδρομικής επίταξης της ποινής:

Η αρχή δεν ισχύει στην περίπτωση των νόμων προσωρινής ισχύος, οι οποίοι θεωρούνται ως οίονει απόκλιση από την αρχή της εφαρμογής του επεικέστερου νόμου που εισάγεται στο Ποινικό Δίκαιο με το άρθρο 2§1 ΠΚ. Όπως ήδη αναφέρθηκε η παρέκκλιση αυτή δεν είναι αντισυνταγματική παρόλα αυτά τέτοιου είδους νόμοι καλό είναι να αποφεύγονται.

23. Κοτσαλής Λ, Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος Ι σελ.61 επ.

Συνέπειες από την εφαρμογή του άρθρου 7§1

α) η αρχή non bis in idem

Στο ελληνικό Σύνταγμα σε αντίθεση με αλλοδαπά συντάγματα δεν κατοχυρώνεται ρητά η απαγόρευση της διπλής διώξεως ή του διπλού κολασμού της ίδιας αξιόποινης πράξεως γνωστή με την λατινική της διατύπωση ως non bis in idem ή αλλιώς ne bis in idem.²⁴ Σημειωτέον πάντως ότι η αρχή αυτή δεν κατοχυρώνεται ρητά ούτε στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) αλλά μόνο στο Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Κοινωνικών Δικαιωμάτων (άρθρο 14§7 ΔΣΑΠΔ: «Ουδείς δύναται να διωχθεί ή να τιμωρηθεί διά παράβασιν δι'ήν έχει ήδη απαλλαγεί ή καταδικαστεί δι' οριστικής αποφάσεως συμφώνως προς τον νόμον και την ποινικήν διαδικασίαν εκάστης χώρας») και στο Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης («άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ: «Κανείς δεν διώκεται ούτε τιμωρείται για αδίκημα για το οποίο έχει ήδη αθωωθεί ή καταδικαστεί εντός της Ενώσεως με οριστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου σύμφωνα με το νόμο»). Η απαγόρευση της διπλής διώξεως αποτελεί συμπλήρωση της αρχής της νομιμότητας εγκλήματος και ποινής δεδομένου ότι απαιτεί την πρόβλεψη ρητής ποινής. Άρα από την στιγμή που θα υπάρξει δικαστική απόφαση που κρίνει την πλήρωση ή όχι της αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης του εγκλήματος οπότε και την επιβολή ποινής εξυπακούεται ότι μετά το πέρας της νόμιμης διαδικασίας με οριστική απόφαση εξαντλείται πλήρως το δικαίωμα της Πολιτείας να ασκήσει ποινική δίωξη στο ίδιο πρόσωπο για την ίδια αιτία.

Η αρχή non bis in idem μπορεί να μην κατοχυρώνεται συνταγματικά αλλά προβλέπεται στον ΚΠοινΔ στα άρθρα 57-58 ως κώλυμα για νέα δίωξη με τον υπέρτιτλο «δεδικασμένο». Έτσι, για την εφαρμογή των άρθρων αυτών απαιτείται α) αμετάκλητη καταδικαστική ή αθωωτική απόφαση ή β) παύση της ποινικής δίωξης. Αν ωστόσο ασκηθεί νέα δίωξη αυτή είναι απαράδεκτη λόγω δεδικασμένου σύμφωνα με το άρθρο 57§2 ΚΠοινΔ.

Εμφανίζεται όμως και άλλη μία περίπτωση κατά την οποία ασκούνται παράλληλα δύο αγωγές κατά του ίδιου προσώπου για την ίδια αιτία. Αυτή η περίπτωση δεν προσκρούει καταρχήν στον κανόνα nullum crimen και την αρχή της διπλής διώξεως, αφού δεν υπάρχει ακόμα αμετάκλητη δικαστική απόφαση, απειλεί όμως την παραβίασή του αλλά και την ενότητα της ποινικής διαδικασίας. Γι' αυτό το λόγο πρακτικά είτε η δεύτερη αγωγή θα απορριφθεί ως απαράδεκτη (ιδιαίτερα αν ασκείται από τον ίδιο εισαγγελέα) ,είτε η εκδίκασή της θα αναβληθεί ως την αμετάκλητη εκδίκαση της πρώτης οπότε και πάλι θα απορριφθεί λόγω δεδικασμένου.²⁵

Δεν είναι λίγες όμως οι φορές που αυτός ο κανόνας παραβιάζεται ακόμα και από διατάξεις νόμων. Για παράδειγμα ο νόμος ν.2928/2001 που τροποποιήθηκε με τον νόμο ν.3251/2004 για να ενσωματώσει την ευρωπαϊκή οδηγία κατηγορήθηκε από πολλούς ότι παραβιάζει όχι μόνο την αρχή non bis in idem αλλά και το σύνολο των αρχών που απορρέουν από το άρθρο 7§1 Σ.

24. Παρόλο που τόσο το σύνταγμα της Τριζήνας (άρθρο 16) όσο και το Σύνταγμα του 1832 (άρθρο 45) προέβλεπαν ότι «κανείς δεν κρίνεται δις δι' εν και το αυτό αμάρτημα»

25. Σβώλος Α.Ι.- Βλάχος Γ.Κ. Το Σύνταγμα της Ελλάδος: ερμηνεία- ιστορία συγκριτικών δίκαιων

Η ρύθμιση που καταργεί την αρχή του διπλού αξιοποίνου έχει επικριθεί ως αντισυνταγματική, ως αντιβαίνουσα δηλαδή στο βασικό κανόνα του άρθρου 7 παρ. 1 Συντ.²⁶. Η κατάργηση της αρχής του διπλού αξιοποίνου, τονίζεται στην Έκθεση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής, επιτρέπει την παράδοση του προσώπου προκειμένου αυτό να τιμωρηθεί για πράξη την οποία το παραδίδον κράτος μπορεί να τελεί ελεύθερα και ατιμωρητί. Έτσι όμως ο νομοθέτης του παραδίδοντος κράτους, που ουσιαστικά επιτρέπει να τιμωρηθεί μια πράξη η οποία είναι ελεύθερη στην επικράτεια του κράτους αυτού, όχι μόνον απιστεί προς τις αξιολογήσεις του, αλλά και καταστρατηγεί τη θεμελιώδη αρχή *nulla poena sine lege* (ουδεμία ποινή χωρίς νόμο) που καθιερώνεται στο άρθρο 7 του Συντάγματος. Βεβαίως έχει υποστηριχθεί και η αντίθετη άποψη που υιοθετήθηκε και από την πλειοψηφία των μελών του Κοινοβουλίου – και αποτυπώνεται και στην Απόφαση Πλαίσιο για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης – σύμφωνα με την οποία, στη συγκεκριμένη περίπτωση θεσμοθετείται μια δικαστική συνεργασία μεταξύ των κρατών που στηρίζεται στην αναγνώριση των αλλοδαπών δικαστικών αποφάσεων και, μέσω αυτών, και του αλλοδαπού δικαίου, αναγνώριση που ανήκει στην κυριαρχική βούληση των συμβαλλόμενων χωρών. Στα πλαίσια αυτά, η σύλληψη εκτελείται, όπως υποστηρίζεται, ως μέρος μιας διακρατικής ποινικής διαδικασίας. Νόμος που τυποποιεί την πράξη είναι εκείνος του κράτους έκδοσης του εντάλματος, που αναγνωρίζεται έμμεσα από το ελληνικό δίκαιο, ενώ η σύλληψη πραγματοποιείται με βάση ειδικά αιτιολογημένο νόμιμο τίτλο (το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης), των αλλοδαπών αρχών, τον οποίο αναγνωρίζει ο ελληνικός νόμος και ελέγχουν ως προς την τυπική του εγκυρότητα οι ελληνικές δικαστικές αρχές¹⁸. Ακόμη όμως κι αν υιοθετήσουμε την άποψη αυτή, αν δηλαδή δεχτούμε ότι η κατάργηση της αρχής του διπλού αξιοποίνου δε βρίσκεται σε ευθεία αντίθεση προς το άρθρο 7 του Συντάγματος, δεν μπορούμε ωστόσο να παραβλέψουμε το γεγονός ότι η κατάργηση της συγκεκριμένης αρχής, στην απόλυτη έκφρασή της, δημιουργεί ένα περιβάλλον **απόλυτης ανασφάλειας** για τους πολίτες. Γιατί, με δεδομένο ότι κάθε κράτος ενδιαφέρεται να εφαρμόζει τους ποινικούς του νόμους και σε πράξεις που τελούνται έξω από τα όριά του, το κράτος με την **αυστηρότερη ποινική νομοθεσία** και τα **ευρύτερα τοπικά όρια ισχύος των ποινικών νόμων** θα επέβαλε τις δικές του επιλογές ως προς το εύρος των αξιόποινων συμπεριφορών και κάθε άτομο θα βρισκόταν εκτεθειμένο στον κίνδυνο συλλήψεων και ποινικών διώξεων για πράξεις οι οποίες στο κράτος όπου τελούνται είναι απολύτως νόμιμες

26. Βλ. σχετικά *I. Μανωλεδάκη / Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι*, Παρατηρήσεις στην πρόταση της Επιτροπής για έκδοση απόφασης πλαισίου από το Συμβούλιο σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, ΠοινΔικ 2001, 1107, που αναφέρονται επίσης και σε παραβίαση του άρθρου 6 Συντ. – *X. Μυλωνόπουλου*, Διεθνές Ποινικό Δίκαιο, β' έκδ., 1993, 105 επ. και 266 επ. – *τον ίδιου*, Η αμφισβήτηση των ατομικών δικαιωμάτων στο νέο διεθνές περιβάλλον, ΝοΒ 2004, 769 επ..

b) η αρχή της αναλογικότητας αξιόποινης πράξης και ποινής

Από την αρχή της μη αναδρομικότητας ποινικών νόμων απορρέει και αρχή της απαγόρευσης της αναλογικής ερμηνείας. Η αναλογική ερμηνεία αν και γίνεται δεκτή *in bonam partem* απαγορεύεται κατά τρόπο απόλυτο να χρησιμοποιηθεί *in malam partem*. Συγκεκριμένα, η αρχή αυτή αποτελεί περιορισμό του δικαστή ώστε να μην μπορεί να χαρακτηρίσει πράξη ως αξιόποινη ενώ δεν υπάρχει ρητή τυποποίησή της στο νόμο και κατ'επέκταση να επιβάλλει ποινή που προβλέπεται από το νόμο για πράξεις που παρουσιάζουν ομοιότητα ή αναλογία προς αυτήν. Η αρχή της αναλογικότητας αξιόποινης πράξης και ποινής έχει συνάφεια με την προαναφερθείσα αρχή της ατομικότητας των ποινικών νόμων ως προς το ότι η αξιόποινη πράξη και η επαπειλούμενη ποινή πρέπει να τυποποιούνται και να εκφράζονται ρητώς από τον νομοθέτη. Επομένως οποιαδήποτε «διορθωτική» παρέμβαση του νομοθέτη απαγορεύεται καθώς μάλιστα είναι αντισυνταγματική σύμφωνα με το άρθρο 26 αφού παρεμβαίνει στην δικαιοδοσία της νομοθετικής εξουσίας. Η απαγόρευση της αναλογίας πηγάζει τόσο από το άρθρο 7§1 όσο και από το άρθρο 1ΠΚ («...ο νόμος είχε ρητά ορίσει...»). Κατ' αυτό τον τρόπο αποκλείεται η αναλογία Δικαίου καθώς και η αναλογία νόμου.

Συμπέρασμα

Η αρχή *nullum crimen nulla poena sine praevia lege* (κανένα έγκλημα και καμία ποινή δεν υπάρχει χωρίς την ύπαρξη προηγούμενου νόμου) αποτελεί μια αρχή που απορρέοντας από δικαιώματα όπως η ισότητα, η προσωπική ασφάλεια και η ελευθερία αποτελεί μία εκ των σημαντικότερων αρχών του Ποινικού Δικαίου. Ακριβώς, λοιπόν, επειδή η ποινική παρέμβαση του κράτους είναι αμεσότερη και εντονότερη έχει και μεγαλύτερη ανάγκη ψυχολογικής αποδοχής Διασφαλίζει ότι η κρατική εξουσία δεν θα ενεργήσει αυθαίρετα και είτε από πολιτικές σκοπιμότητες είτε για άλλους λόγους θα στερήσει την ελευθερία των πολιτών θεσπίζοντας νόμους αναδρομικής ισχύος που να θεωρούν παράνομο ότι μέχρι τώρα ήταν νόμιμο. Για την εφαρμογή της όμως δίνονται κάποιες διευκρινίσεις των στοιχείων που περιέχει. Ως έγκλημα εννοείται κυρίως το ποινικό έγκλημα, ενώ στην έννοια μπορεί να περιέχεται και η διοικητική παράβαση. Ως προς τις ποινές, περιλαμβάνονται οι κύριες και οι παρεπόμενες ενώ από την κρατούσα άποψη γίνονται δεκτά και τα μέτρα ασφαλείας. Τέλος, ο νόμος που ορίζει το έγκλημα και την ποινή πρέπει να είναι συγκεκριμένος, γραπτός ενώ μπορεί να είναι είτε τυπικός είτε ουσιαστικός. Γενικά, πρόκειται για μια ιδιαίτερα σημαίνουσα για το Ποινικό Δίκαιο αρχή η εφαρμογή της οποίας κυρίως από την κρατική εξουσία αλλά και από στις διαπροσωπικές σχέσεις κρίνεται απαραίτητη σε κάθε έκφραση τους.

Περίληψη

Η αρχή *nullum crimen nulla poena sine praevia lege* κατά το άρθρο 7§1Σ.

Στο άρθρο 7§1 του ελληνικού Συντάγματος κατοχυρώνεται μια αρχή θεμελιώδους σημασίας για το Ποινικό κυρίως Δίκαιο: η αρχή της μη αναδρομικότητας των ποινικών νόμων και των ποινών ή αλλιώς *nullum crimen nulla poena sine praevia lege*. Αυτή η αρχή παρέχει τις απαιτούμενες εγγυήσεις στους πολίτες ότι δεν θα συλληφθούν και δεν θα καταδικαστούν για πράξη που δεν ήταν αξιόποινη κατά την τέλεσή της. Δηλαδή, η κρατική εξουσία δεσμεύεται να μην δημιουργήσει αναδρομικά αξιόποινες υποστάσεις. Η αρχή αυτή βρίσκει εφαρμογή και στο φορολογικό (78Σ) και το διοικητικό δίκαιο με ορισμένους όμως περιορισμούς.

The principle *nullum crimen nulla poena sine praevia lege* in the article 7§1 of the Constitution of Greece.

The article 7§1 of the Greek Constitution enshrines a fundamental principle of great importance especially in Penal Law. The principle of non-retroactivity of criminal laws and penalties established by the state (*nullum crimen nulla poena sine praevia lege*) provides the necessary guarantees to the citizens that they will not be arrested or convicted for an action that was not prohibited by law the time they committed this certain action. In other words, the state pledges not to create criminal laws with retrospective power. This principle is applicable in tax and administrative law but with certain restrictions.

Νομολογία

ΕΛΛΑ, Sud Fondi Srl and others v. Italy, 20.1.2009

Άρθρο 7- έννοια της «ποινής» και του «νόμου»

Η υπόθεση αφορά την κατάσχεση ακινήτων που ανήκαν στις προσφεύγουσες εταιρείες για οικοδόμησή τους, ενώ η περιοχή όπου τα οικόπεδα βρίσκονταν είχε κηρυχθεί ως «ιδιαιτέρου κάλλους». Η κατάσχεση διατάχθηκε από τα ποινικά δικαστήρια παρά το γεγονός ότι οι ίδιες οι εταιρείες δεν είχαν καταδικασθεί ποινικώς. Η απόφαση εμβαθύνει στην έννοια της «ποινής» κατά το άρθρο 7 της Σύμβασης και δέχεται ότι για να θεωρηθεί αυτή ως νόμιμη θα πρέπει να «υφίσταται δεσμός διανοητικής φύσης, που θα επιτρέπει να εντοπισθεί το στοιχείο της ευθύνης στην αξιόποινη συμπεριφορά του δράστη».

ΑΠ 1463/1981 (υπόθ.5.000.000 \$)

Άρθρο 7- Συγκεκριμένος νόμος

Η εφημερίδα «Αυριανή» δημοσίευσε ότι η Χρ. Ωνάση παρέδωσε στον τότε πρωθυπουργό και μετέπειτα πρόεδρο της Δημοκρατίας επιταγή 5.000.000\$ για την άμυνα της χώρας. Η εφημερίδα μετέπειτα ισχυρίστηκε ότι η επιταγή εξαφανίστηκε και ότι εξαγοράστηκε από κάποιο γνωστό άτομο σε τράπεζα της Ζυρίχης. Η πράξη αυτή τιμωρείται στο άρθρο 191§1 ΠΚ ως διασπορά ψευδών στοιχείων. Ο αναιρεσίβλητος υποστηρίζει ότι το άρθρο είναι αόριστο (lex certa) και άρα αντίθετο στο 7§1 εδ.α' και άρα αντισυνταγματικό αφού δεν ορίζονται με σαφήνεια τα στοιχεία της εγκληματικής πράξης. Ο Άρειος Πάγος έκανε δεκτό ότι δεν υπάρχει αοριστία του νόμου και προέβη σε ακύρωση της απόφασης του Εφετείου (απ.2536/1981)

Πρωτ.Αθ 13256/1979 (υπόθ.Ανδρεάδη)

Άρθρο 7- Διοικητικά μέτρα

Αποτελεί υπόθεση σταθμό καθώς ανάγκασε δικαστήριο να λάβει θέση επί του αναδρομικού ή μη χαρακτήρα των διοικητικών μέτρων και έδωσε την ευκαιρία σε έγκριτους θεωρητικούς να διατυπώσουν γνώμες διαμετρικά αντίθετες. Το Πρωτοδικείο, ωστόσο, λανθασμένα κατά την κρατούσα γνώμη αποφάσισε ότι η αναδρομικότητα των διοικητικών μέτρων δεν αντίκειται στο 7§1 Σ.

ΑΠ 1341/1993 και ΕΛΛΑ 25.11.1997 (υπόθ. Γρηγοριάδης κατά Ελλάδας)

Άρθρο 7- Αόριστος νόμος

Το άρθρο 74 του προΐσχύσαντος Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα περιλάμβανε το έγκλημα της προσβολής του στρατού. Το άρθρο δεν εξειδίκευε καθόλου σε τι συνίσταται η προσβολή ενώ δεν την οριοθετούσε σε σχέση με την απλή έκφραση δυσμενούς κριτικής (άρθρο 14Σ). Ο Άρειος Πάγος όχι μόνο θεώρησε συνταγματική την διάταξη αλλά επιχείρησε και να την εξειδικεύσει ο ίδιος (άρθρο 26Σ). αποτέλεσμα ήταν η καταδίκη της Ελλάδας στο ΕΔΔΑ για παραβίαση της ελευθερίας της έκφρασης.

ΣτΕ 3327/1999 (Μη χορήγηση κάρτας προσωρινής άδειας παραμονής αλλοδαπού για λόγους δημόσιας υγείας)

Άρθρο 7- Διοικητικά μέτρα

Δεν εφαρμόστηκε η αρχή ότι έγκλημα δεν υπάρχει ούτε ποινή επιβάλλεται χωρίς νόμο που να ισχύει πριν από την τέλεση της πράξης και να ορίζει τα στοιχεία της για διοικητικά μέτρα. Αποτελεί μία υπόθεση χαρακτηριστική της γραμμής του ΣτΕ επί της συγκεκριμένης θεωρίας.

Άλλες ενδιαφέρουσες αποφάσεις σχετικά με το άρθρο 7§1 και την εφαρμογή του:

11/3.6.1977 Γνωμ.Εις.ΑΠ Γνωμοδότηση προς τη Σωφρονιστική Διεύθυνση του Υπ.Δικαιοσύνης

19/1982 Εφ,Θεσ/νίκης Αίτηση για ανάκληση βουλευματος παράτασης του ανώτατου ορίου προσωπικής κράτησης

1753/1983 ΑΠ Άσκηση αναίρεσης για την έκδοση εντάλματος προσωρινής κράτησης

1303/1983 Μ.Πρωτ.Πειρ, Χρέη προς το ταμείο έσπραξης πλοίων Πειραιά

1793/1985 Μ.Πρωτ.Θεσ/νίκης Ένταλμα από το ταμείο Γενικών Εσόδων

Θεσσαλονίκης

Βιβλιογραφία-Αρθρογραφία

- ◆ Ανδρουλάκης Ν., Nullum crimen nulla poena sine lege certa , Ποιν.Χρ.,1973, σελ. 513 επ.
- ◆ Ανδρουλάκης Ν., Ποινικό Δίκαιο Γεν. Μέρος – Θεωρία για το έγκλημα, τόμος Ι, Αθήνα: Εκδόσεις Π.Ν.Σάκκουλα (2004)
- ◆ Βλαχόπουλος Σ., Η εφαρμογή της αρχής nullum crimen nulla poena sine lege στο πειθαρχικό διοικητικό δίκαιο, ΔιΔικ 1999 , σελ.564 επ.
- ◆ Δαγτόγλου Π.Δ., Ατομικά Δικαιώματα 2^η αναθ. Εκδ.2005 σελ.307 επ.
- ◆ Δαγτόγλου Π.Δ., Γενικό Διοικητικό Δίκαιο εκδ. Σάκκουλας Αντ. 2004
- ◆ Δεδές Χ., Η έννοια του όρου ‘νόμος’ εις τας ποινικάς διατάξεις του Συντάγματος, ΤοΣ 1975 σ. 235 επ.
- ◆ Δεδές Χ., Οι ποινικές διατάξεις του Συντάγματος ΤοΣ 1975, σελ. 472 επ.
- ◆ Δημητρόπουλος Α.Γ., Συνταγματικά Δικαιώματα τομ.Γ’ τεύχ. Ι-ΙΙΙ
- ◆ Δημητρόπουλος Α.Γ., Συνταγματικά Δικαιώματα Ειδικό Μέρος (παραδόσεις συνταγματικού δικαίου τομ. ΙΙΙ τευχ. ΙV επ. (2008)
- ◆ Δημητρόπουλος Α.Γ., Το Σύνταγμα της Ελλάδος και άλλα βασικά ευρωπαϊκά και διεθνή κείμενα εκδ. Σάκκουλα Αθήνα –Θεσσαλονίκη 2009
- ◆ Κοτσαλής Λ., Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος Ι εκδ. Αντ.Σάκκουλα 2005
- ◆ Μάνεσης Α., Συνταγματικά δικαιώματα - Ατομικές ελευθερίες Πανεπιστημιακές παραδόσεις εκδ. α΄ 1978 Σάκκουλας Εκδόσεις Α.Ε
- ◆ Μανωλεδάκης Ι., Το άρθρο 7 παρ. 1 του Συντάγματος , Γ.Κασιμάτης /Κ.Μαυριάς Ερμ.Σ 2^η έκδ. 2003.
- ◆ Παπακυριακόπουλος Ι., Αθήνα, 1947 Εισαγωγή στο σύγχρονο δόγμα του ποινικού δικαίου.
- ◆ Παντελής Α.Μ., Εγχειρίδιο Συνταγματικού δικαίου εκδ. Λιβάνη 2^η έκδοση 2007
- ◆ Σβώλος Α.Ι.- Βλάχος Γ.Κ. Το Σύνταγμα της Ελλάδος: ερμηνεία- ιστορία συγκριτικόν δίκαιον Αθήνα : Αντ. Ν. Σάκκουλας 1978
- ◆ Χρυσόγονος Κ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα ,Η συνταγματική τυποποίηση του ποινικού φαινομένου σελ.220 επ. 2^η αναθ. Εκδ.2002

Λήμματα

Nullum crimen nulla poena sine praevia lege

Αναδρομικότητα ποινικού νόμου

Non bis in idem

Άρθρο 7§1Σ

Συνταγματική Τυποποίηση του ποινικού φαινομένου